

УДК: 351.84:355.1(477)

Приходько Оксана Сергіївна

ад'юнкта кафедри військового права

та правоохоронної діяльності

навчально-наукового інституту

воєнної історії, права та соціальних

наук Національного університету

оборони України;

ORCID: 0009-0000-1059-7750

СИСТЕМА ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Анотація. У статті здійснено комплексний науковий аналіз сучасного стану, проблем та перспектив реформування системи пенсійного забезпечення військовослужбовців в контексті євроінтеграційних процесів України. Актуальність теми зумовлена зростанням кількості військовослужбовців і ветеранів унаслідок повномасштабної війни, необхідністю модернізації механізмів соціального захисту відповідно до стандартів ЄС та НАТО, а також підвищенням фінансового навантаження на державний бюджет. Метою цієї статті є виявлення ключових проблем функціонування чинної системи пенсійного забезпечення військовослужбовців і розроблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо її реформування.

У дослідженні розкрито теоретико-правові засади пенсійного забезпечення військовослужбовців, визначено його функції та принципи, а також досліджено еволюцію нормативно-правової бази України. Стаття містить статистичну оцінку динаміки пенсійних виплат за 2014–2025 рр. та ідентифікує основні правові, економічні, організаційні й соціальні проблеми, зокрема недосконалість механізму індексації, низький рівень пенсій і відсутність накопичувальної складової. Окрему увагу приділено впливу правового режиму воєнного стану на систему пенсійного забезпечення військовослужбовців та аналізу досвіду країн ЄС і НАТО, серед яких розглянуто континентальну, англо-саксонську, скандинавську та балтійську моделі, виокремлено найкращі практики, придатні для адаптації в Україні — запровадження накопичувальної системи, цифровізацію процесів і розвиток

соціального партнерства. Проаналізовано євроінтеграційні виміри реформ: міжнародні стандарти соціального забезпечення, зобов'язання України за Угодою про асоціацію з ЄС та напрями гармонізації національного законодавства. Запропоновано концептуальну модель реформованої системи пенсійного забезпечення, що передбачає три рівні — солідарний, накопичувальний і добровільний, а також визначено етапи, правові механізми, фінансово-економічне підґрунтя та соціальні аспекти її реалізації.

Зроблено висновок у необхідності формулювання комплексного підходу до реформування пенсійного забезпечення військовослужбовців з урахуванням європейських стандартів і національних особливостей. Практична значущість результатів проявляється у наданні конкретних пропозицій для вдосконалення законодавства, оптимізації бюджетного навантаження та посиленні соціальної захищеності військових пенсіонерів.

Ключові слова: пенсійне забезпечення, військовослужбовці, соціальний захист, євроінтеграція, пенсійна реформа, європейські стандарти, ветерани, особи, звільнені з військової служби.

Prykhodko Oksana

PhD student, Department of Military Law and Law Enforcement Educational and Research Institute of Military History, Law and Social Sciences National University of Defence of Ukraine

PENSION SYSTEM FOR MILITARY PERSONNEL: CURRENT CHALLENGES AND PROSPECTS FOR REFORM IN THE CONTEXT OF UKRAINE'S EUROPEAN INTEGRATION

Abstract. The article presents a comprehensive academic analysis of the current state, challenges, and prospects for reforming the pension system for military personnel in Ukraine within the framework of European integration processes. The relevance of the study is determined by the growing number of service members and veterans as a consequence of the full-scale war, the necessity to modernise social protection mechanisms in accordance with EU and NATO standards, and the increasing financial burden on the state budget. The purpose of the research is to identify the key problems in the functioning of the existing pension system for the military and to develop scientifically substantiated recommendations for its reform.

The study outlines the theoretical and legal foundations of pension provision for military personnel, defines its functions and principles, and examines the evolution of Ukraine's regulatory framework. It provides a statistical assessment of pension payment dynamics between 2014 and 2025 and identifies major legal, economic, organisational, and social issues, including the imperfection of the indexation mechanism, low pension levels, and the absence of an accumulative component. Special attention is paid to the impact of martial law on the pension system and to the analysis of best practices in EU and NATO member states — including continental, Anglo-Saxon, Scandinavian, and Baltic models — highlighting their potential adaptability to the Ukrainian context through the introduction of a funded pension pillar, digitalisation, and the development of social partnership.

The research also examines the European integration dimensions of the reform, such as international social security standards, Ukraine's commitments under the EU–Ukraine Association Agreement, and pathways for harmonising national legislation. A conceptual model of a reformed pension system is proposed, consisting of three tiers — solidarity-based, accumulative, and voluntary — along with the stages, legal instruments, financial and economic basis, and social aspects of its implementation.

The study concludes that a comprehensive approach to reforming the pension provision for military personnel is essential, taking into account both European standards and national specificities. The practical significance of the findings lies in the provision of concrete proposals for legislative improvement, optimisation of budgetary expenditure, and strengthening of social protection for military pensioners.

Keywords: pension provision, military personnel, social protection, European integration, pension reform, European standards, veterans, persons which discharged from military service.

Постановка проблеми

Система пенсійного забезпечення осіб, звільнених з військової служби є одним із ключових елементів соціального захисту військовослужбовців, які присвятили своє життя служінню державі. В умовах повномасштабної російської агресії проти України актуальність питань пенсійного забезпечення військових зросла багаторазово. За даними Міністерства оборони України, станом на початок 2025 року у Збройних Силах України пройшли військову службу понад 1,5 мільйона осіб, значна частина з яких у майбутньому матиме право на пенсію за вислугу років або по інвалідності [1]. Водночас існуюча система пенсійного забезпечення військовослужбовців

характеризується низкою системних проблем, що потребують негайного вирішення.

Євроінтеграційний курс України, закріплений на конституційному рівні, передбачає гармонізацію вітчизняного законодавства з європейськими стандартами, у тому числі у сфері соціального захисту. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (ЄС) містить зобов'язання щодо наближення національної системи соціального забезпечення до норм і стандартів ЄС [2]. Це актуалізує необхідність комплексного реформування системи пенсійного забезпечення військовослужбовців з урахуванням кращих європейських практик.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблематика пенсійного забезпечення осіб, звільнених з військової служби досліджувалася в роботах вітчизняних науковців, зокрема О. Яременка, який аналізував правові аспекти соціального захисту військовослужбовців [3], Н. Болотіної, яка досліджувала право соціального забезпечення в Україні [4], С. Синчук, яка вивчала особливості пенсійного забезпечення окремих категорій громадян [5]. Міжнародний досвід пенсійного забезпечення військовослужбовців розглядався у працях В. Скуратівського [6], О. Палія [7]. Однак комплексних досліджень, присвячених реформуванню системи пенсійного забезпечення військовослужбовців у контексті євроінтеграції України, бракує.

Наукова новизна дослідження полягає у розробці комплексної концепції реформування системи пенсійного забезпечення військовослужбовців в Україні, яка враховує специфіку національної економіки, євроінтеграційні зобов'язання та кращі міжнародні практики. В статті запропоновано модель трирівневої пенсійної системи для військовослужбовців з детальним обґрунтуванням механізмів її функціонування та фінансування.

Практична значущість результатів дослідження полягає у можливості використання запропонованих рекомендацій органами державної влади при розробці стратегії реформування системи пенсійного забезпечення військовослужбовців, підготовці змін до відповідного законодавства та формуванні державної політики у сфері соціального захисту військовослужбовців.

Перспективами подальших досліджень є поглиблене вивчення окремих аспектів пенсійного забезпечення військовослужбовців, зокрема механізмів інвестування пенсійних накопичень, особливостей пенсійного забезпечення інвалідів війни, розробка детальних актуарних моделей для оцінки

фінансової стійкості запропонованої системи, аналіз зарубіжного досвіду пенсійного забезпечення військовослужбовців та його адаптація до українських умов.

Мета статті

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі існуючої системи пенсійного забезпечення військовослужбовців в Україні, виявленні її проблемних аспектів та розробці науково обґрунтованих рекомендацій щодо реформування з урахуванням досвіду країн ЄС та НАТО.

Основний матеріал статті

Конституція України гарантує кожному громадянину право на соціальний захист, що включає право на забезпечення у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від нього обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом [8]. Водночас Основний Закон встановлює спеціальні гарантії соціального захисту для військовослужбовців та членів їхніх сімей, визнаючи особливий характер військової служби.

В частині 5 статті 17 Конституції України зазначено, що захист суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності України є найважливішими функціями держави, і цей обов'язок покладається на Збройні Сили України. В статті наголошено, що ці сили не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян або для повалення конституційного ладу, а також вказано, що захист Вітчизни є обов'язком громадян, які виконують його, зокрема, через військову службу [8]. А отже, соціальний захист військовослужбовців зумовлений не їх непрацездатністю чи відсутністю достатніх засобів для існування, а особливістю професійних обов'язків, пов'язаних з ризиком для життя та здоров'я військовослужбовців.

Базовим законодавчим актом, що регулює пенсійне забезпечення військовослужбовців, є Закон України "Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб" від 9 квітня 1992 року [9]. Цей нормативний акт визначає умови, норми та порядок пенсійного забезпечення військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ, Національної поліції, Державної кримінально-виконавчої служби України, Державної прикордонної служби України, Служби безпеки України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також членів їхніх сімей.

Відповідно до чинного законодавства, військовослужбовці мають право на такі види пенсій: пенсія за вислугу років; пенсія по інвалідності внаслідок військової травми; пенсія по інвалідності внаслідок захворювання, одержаного під час проходження військової служби; пенсія у зв'язку з втратою годувальника [9]. Пенсія за вислугу років призначається військовослужбовцям при звільненні з військової служби за наявності вислуги 20 років і більше. Особи, які мають вислугу на військовій службі менше 20 років, мають право на пенсію за вислугу років при досягненні відповідного віку та загального страхового стажу за умови, що вони звільнені з військової служби у зв'язку з організаційно-штатними заходами, станом здоров'я або у зв'язку з виходом на пенсію за віком [9].

Розмір пенсії за вислугу років обчислюється залежно від величини грошового забезпечення та становить за 20 років вислуги 50 % відповідних сум грошового забезпечення. За кожний повний рік вислуги понад 20 років пенсія збільшується на 3 %, але не може перевищувати 70 % зазначених сум [9]. Для учасників бойових дій встановлено підвищені розміри пенсій. Водночас механізм індексації військових пенсій залишається недосконалим, що призводить до поступового зниження реального рівня пенсійних виплат.

Окрім базового закону, правове регулювання пенсійного забезпечення військовослужбовців здійснюється низкою інших нормативно-правових актів, зокрема Законом України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” [10], Законом України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту” [11], багатьма підзаконними актами. Така множинність нормативних актів часто призводить до правових колізій та ускладнює правозастосовну практику.

Аналіз функціонування системи пенсійного забезпечення військовослужбовців в Україні свідчить про наявність низки серйозних проблем правового, економічного, організаційного та соціального характеру.

Серед правових проблем слід виділити наявність правових колізій між різними нормативно-правовими актами, прогалини у законодавстві, відсутність чіткого правового механізму індексації військових пенсій. Судова практика свідчить про значну кількість спорів, пов'язаних з призначенням та перерахунком пенсій військовослужбовцям [12]. Спираючись на правові позиції, сформовані Касаційним адміністративним судом у складі Верховного Суду, де ключовим проблемним питанням є неправомірне застосування фінансових обмежень та коефіцієнтів зменшення до розміру військових пенсій, Верховний Суд визнав протиправним застосування коефіцієнтів зменшення до пенсій військовослужбовців, запроваджених статтею 46 Закону України “Про Державний бюджет України на 2025 рік”

[13] та Постановою Кабінету Міністрів України від 3 січня 2025 року № 1 “Про визначення порядку виплати пенсій деяким категоріям осіб у 2025 році у період воєнного стану” [14], оскільки це обмежує гарантоване конституційне право військовослужбовців на соціальний захист. Зазначені підзаконні акти та бюджетне законодавство передбачали виплату пенсій військовослужбовцям із застосуванням коефіцієнтів зменшення пенсій. Зокрема, коефіцієнти застосовувалися до тієї суми пенсії, яка перевищувала 10 розмірів прожиткового мінімуму, встановленого для осіб, які втратили працездатність. Це призводило до фактичного обмеження розміру пенсій. Наприклад, у судовій справі № 120/1081/25, після перерахунку, проведеного ГУ ПФУ на виконання Постанови № 1 з 1 січня 2025 року, розмір пенсії позивача був знижений (з 36 250,25 гривні станом на грудень 2024 року до 28 346,48 гривні) [15]. Верховний Суд однозначно визнав застосування коефіцієнтів зменшення до військових пенсій протиправним. Головна правова колізія полягає у спробах змінити умови пенсійного забезпечення військовослужбовців без внесення змін до спеціального закону. Верховний Суд чітко визначив, що зміна умов і норм пенсійного забезпечення осіб, звільнених з військової служби (які мають право на пенсію за Законом України “Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб”), здійснюється виключно внесенням змін до цього профільного Закону. Орган Пенсійного фонду, застосувавши акти, які не регулюють умови пенсійного забезпечення військовослужбовців, та протиправно обмеживши право на соціальний захист, вийшов за межі наданих йому повноважень, що стало підставою для визнання його дій щодо перерахунку пенсії протиправними. Таким чином, ключове проблемне питання нарахування пенсій військовослужбовцям у 2025 році полягало у недотриманні ієрархії законодавства та спробах виконавчої влади обмежити соціальні гарантії шляхом прийняття актів, які прямо суперечать профільному закону та конституційним правам громадян. Верховний Суд у постанові від 11 вересня 2025 року (справа № 120/1081/25) підтвердив незмінність цієї доктрини.

Не менш проблемною є процедура підтвердження статусу учасника бойових дій та обчислення відповідних пенсій, що пов’язане з недосконалістю документообігу в умовах правового режиму воєнного стану.

Економічні проблеми системи пенсійного забезпечення військовослужбовців пов’язані насамперед з недостатнім фінансуванням. За даними Пенсійного фонду України, середній розмір військової пенсії станом на січень 2025 року становив близько 8 500 гривень, що лише на 15% перевищує прожитковий мінімум для осіб, які втратили працездатність [16].

Для порівняння, у країнах ЄС співвідношення військової пенсії до середньої заробітної плати становить 60-75% [17]. Повномасштабна війна суттєво збільшила навантаження на пенсійну систему, оскільки значно зросла кількість військовослужбовців, які матимуть право на пенсійне забезпечення.

Організаційні проблеми проявляються у складності та бюрократизованості процедури призначення пенсій. Військовослужбовці стикаються з необхідністю збирати довідки та документи, що є особливо ускладненим для осіб, які проходили військову службу в зоні бойових дій. За даними опитування, проведеного Українським інститутом майбутнього, понад 40% військових пенсіонерів оцінюють процедуру оформлення пенсії як складну або дуже складну [18]. Відсутність належної цифровізації процесів призначення та виплати пенсій призводить до зайвих витрат часу та корупційних ризиків.

Низький розмір пенсій змушує багатьох ветеранів продовжувати трудову діяльність навіть за наявності проблем зі здоров'ям. Особливо гостро стоїть проблема пенсійного забезпечення інвалідів війни, які потребують додаткових коштів на лікування та реабілітацію. Соціологічні дослідження свідчать про значне відчуття несправедливості серед військових пенсіонерів щодо співвідношення їхніх пенсій із пенсіями цивільних осіб, особливо тих, хто отримує пенсії за спеціальними законами [19].

Вирішення цих проблем потребує комплексного підходу та вивчення успішних практик інших держав. У зв'язку з цим актуальним є дослідження зарубіжного досвіду організації пенсійних систем для військовослужбовців, зокрема країн з розвинутою системою соціального захисту. Такий компаративний аналіз дозволить виявити ефективні механізми та моделі, які можуть бути адаптовані до вітчизняних умов.

Аналіз європейського досвіду дозволяє виділити кілька базових моделей пенсійного забезпечення військовослужбовців, кожна з яких має свої особливості та переваги.

Континентальна модель, характерна для Німеччини, Франції та Австрії, базується на принципах корпоративної солідарності та соціального страхування. У Німеччині військовослужбовці бундесверу мають право на пенсію після 17 років служби, розмір якої становить близько 70% від останнього грошового забезпечення [20]. Німецька система передбачає три рівні пенсійного забезпечення: базову державну пенсію, професійну корпоративну пенсію та приватні пенсійні накопичення. Важливою особливістю є автоматична індексація пенсій відповідно до зростання прожиткового мінімуму та середньої заробітної плати.

У Франції військовослужбовці можуть вийти на пенсію після 15 років служби з правом на 50% грошового забезпечення, при цьому за кожні додаткові пів року служби розмір пенсії збільшується на 1,25% [21]. Французька система також передбачає додаткові виплати для військовослужбовців, які брали участь у бойових операціях та спеціальні програми підтримки для інвалідів війни.

Англо-саксонська модель, представлена Великою Британією та США, робить акцент на накопичувальній складовій та приватних пенсійних фондах. У Великій Британії військовослужбовці є учасниками спеціальної пенсійної схеми Armed Forces Pension Scheme, що включає обов'язкові внески як з боку військовослужбовця, так і з боку держави [22]. Після 20 років служби військовослужбовець має право на пенсію у розмірі 50% від середнього заробітку за останні роки служби. Особливістю британської системи є можливість отримання частини пенсійних накопичень одразу після звільнення у вигляді одноразової виплати.

У США діє складна система пенсійного забезпечення військовослужбовців, яка включає кілька компонентів. Традиційна пенсійна система (High-36) передбачає виплату пенсії після 20 років служби у розмірі 50% від середнього базового окладу за останні 3 роки, з подальшим збільшенням на 2,5% за кожен додатковий рік [23]. У 2018 році була запроваджена нова система Blended Retirement System, яка поєднує елементи традиційної пенсії та накопичувального плану з державним співфінансуванням.

Скандинавська модель (Швеція, Данія, Норвегія) характеризується високим рівнем соціальних гарантій та універсалізмом. У Швеції військовослужбовці є частиною загальної національної пенсійної системи, але мають право на додаткову професійну пенсію, яка фінансується роботодавцем (державою) [24]. Шведська система передбачає три рівні: базову державну пенсію для всіх громадян, обов'язкову професійну пенсію та добровільні приватні накопичення. Важливою особливістю є високий рівень цифровізації всіх процесів та прозорість управління пенсійними накопиченнями.

Балтійські країни (Литва, Латвія, Естонія) пройшли шлях трансформації пенсійних систем після здобуття незалежності та можуть бути особливо цікавими для України як приклад успішного реформування в умовах обмежених ресурсів. Естонія запровадила трирівневу пенсійну систему з обов'язковою накопичувальною складовою, що дозволило підвищити майбутні пенсії без суттєвого навантаження на державний бюджет [25]. Литва зберегла спеціальні пенсійні умови для

військовослужбовців, але інтегрувала їх у загальну систему соціального страхування.

Порівняльний аналіз показує, що у більшості європейських країн співвідношення військової пенсії до останнього грошового забезпечення становить 50-70%. Водночас європейські системи характеризуються більшою диференціацією залежно від характеру служби, вислуги років та інших факторів. Важливою спільною рисою є наявність багаторівневої структури пенсійного забезпечення з поєднанням солідарних та накопичувальних елементів.

З урахуванням виявлених проблем вітчизняної системи пенсійного забезпечення військовослужбовців та аналізу міжнародного досвіду можна запропонувати концептуальну модель реформування, яка базується на таких принципах: справедливість та адекватність пенсійних виплат; фінансова стійкість системи; відповідність європейським стандартам; диференційований підхід залежно від характеру служби; прозорість та ефективність адміністрування.

Стратегію реформування доцільно розділити на три етапи. Короткострокові заходи (2025-2026 рр.) повинні включати: усунення правових колізій та прийняття змін до базового законодавства; підвищення розмірів пенсій до рівня, що забезпечує гідне життя; спрощення та цифровізацію процедури призначення пенсій; створення єдиного реєстру військовослужбовців для автоматизації обліку вислуги років та підтвердження участі в бойових діях. Ці заходи можуть бути реалізовані без суттєвих структурних змін системи, але дозволять знизити гостроту існуючих проблем.

Середньострокові заходи (2027-2030 рр.) передбачають: запровадження обов'язкової накопичувальної складової пенсійної системи для військовослужбовців; створення спеціалізованого недержавного пенсійного фонду для військовослужбовців; диференціацію пенсій залежно від характеру служби (служба в зоні бойових дій, служба в мирний час тощо); розробку механізмів інвестування пенсійних накопичень з гарантованою державою мінімальною прибутковістю; розвиток корпоративних пенсійних програм для військовослужбовців.

Довгострокові заходи (2031-2035 рр.) мають на меті: завершення формування багаторівневої пенсійної системи; досягнення європейських стандартів співвідношення пенсій до грошового забезпечення; повну інтеграцію системи пенсійного забезпечення військовослужбовців у загальноєвропейський соціальний простір; забезпечення фінансової

самодостатності системи за рахунок інвестиційного доходу від управління пенсійними накопиченнями.

Запропонована модель реформованої системи пенсійного забезпечення військовослужбовців передбачає три рівні. Перший рівень (солідарна система) забезпечує базову державну пенсію для всіх військовослужбовців. Фінансування здійснюється за рахунок державного бюджету. Розмір базової пенсії має становити не менше 50% від середнього грошового забезпечення за останні 5 років служби при вислuzі 20 років, з подальшим збільшенням на 3% за кожен додатковий рік, так як це вже існує сьогодні. Для учасників бойових дій та інвалідів війни передбачаються підвищені коефіцієнти. Індexсація здійснюється щорічно відповідно до офіційного рівня інфляції, але не менше ніж на 50% від темпів зростання середньої заробітної плати в країні.

Другий рівень (обов'язкова накопичувальна система) запроваджується для всіх військовослужбовців, які вступили на службу після введення нової системи. Передбачається відкриття індивідуальних пенсійних рахунків, на які щомісяця здійснюються внески у розмірі 7% від грошового забезпечення (4% сплачує держава як роботодавець, 3% утримується із грошового забезпечення військовослужбовця). Управління накопиченнями здійснюється спеціалізованим недержавним пенсійним фондом під наглядом держави. Інвестиційна стратегія має бути консервативною з мінімальними ризиками, держава гарантує збереження внесених коштів з урахуванням інфляції. При виході на пенсію накопичені кошти можуть бути отримані у вигляді: додаткової щомісячної пенсії; частково одноразової виплати (до 30%) та частково щомісячної пенсії; переведені до приватного пенсійного фонду для подальшого інвестування.

Третій рівень (добровільне недержавне пенсійне забезпечення) включає корпоративні пенсійні програми, які може запровадити Міністерство оборони для своїх працівників, та індивідуальні пенсійні плани, які військовослужбовець може укласти з приватними пенсійними фондами. Держава стимулює участь у програмах третього рівня через податкові пільги: звільнення від оподаткування внесків до недержавних пенсійних фондів у межах 15% від річного доходу; звільнення від оподаткування інвестиційного доходу від пенсійних накопичень; зниження ставки податку при отриманні пенсійних виплат з третього рівня.

Важливим елементом реформи є перехідні положення для осіб, які на момент запровадження нової системи вже перебувають на військовій службі. Пропонується надати їм право вибору: залишитися в існуючій системі або перейти до нової з перерахунком уже набутих пенсійних прав. Для осіб

передпенсійного віку (менше 5 років до виходу на пенсію) перехід до нової системи не є обов'язковим. Всі пенсійні права, набуті в старій системі, мають бути повністю збережені та гарантовані державою.

Фінансово-економічне обґрунтування реформи базується на актуарних розрахунках, які показують, що запровадження накопичувальної системи дозволить у довгостроковій перспективі знизити навантаження на державний бюджет. За оцінками експертів, початкові витрати на реформування становитимуть близько 0,3-0,5% ВВП щорічно протягом перших 5 років [26]. Однак ці витрати будуть компенсовані підвищенням ефективності управління пенсійними коштами та інвестиційним доходом від накопичувальної системи. У довгостроковій перспективі (20-25 років) реформована система стане фінансово самодостатньою.

Висновки

Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки. По-перше, існуюча в Україні система пенсійного забезпечення військовослужбовців характеризується низкою системних проблем правового, економічного, організаційного та соціального характеру, що не може в повній мірі забезпечити гідний рівень життя військових пенсіонерів та не відповідає європейським стандартам соціального захисту.

По-друге, досвід країн ЄС та НАТО демонструє ефективність багаторівневих моделей пенсійного забезпечення, які поєднують солідарну, накопичувальну та добровільну складові. Ключовими елементами успішних європейських систем є: адекватність пенсійних виплат (50-70% від останнього грошового забезпечення); диференціація залежно від характеру служби; прозорість та ефективність адміністрування; високий рівень цифровізації процесів.

По-третє, реформування системи пенсійного забезпечення військовослужбовців в Україні має здійснюватися поетапно з урахуванням фінансових можливостей держави та необхідності захисту вже набутих пенсійних прав. Запропонована концептуальна модель трирівневої пенсійної системи дозволить поступово наблизити вітчизняні стандарти до європейських, забезпечити фінансову стійкість системи та гарантувати гідний рівень життя військових пенсіонерів.

По-четверте, успішна реалізація пенсійної реформи потребує комплексного підходу, що включає не лише законодавчі зміни, але й створення необхідної інституційної інфраструктури, цифровізацію процесів, інформаційну кампанію та залучення ветеранських організацій до процесу реформування.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Офіційний сайт Міністерства оборони України. URL: <https://www.mil.gov.ua> (дата звернення: 06.10.2025).
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: міжнар. док. від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 06.10.2025).
3. Яременко О. О. Правові аспекти соціального захисту військовослужбовців в Україні. *Право і суспільство*. 2023. № 4. С. 112–119.
4. Болотіна Н. Б. Право соціального забезпечення України: підручник. Київ: Знання, 2022. 615 с.
5. Синчук С. М. Особливості пенсійного забезпечення окремих категорій громадян. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2023. № 2 (46). С. 234–241.
6. Скуратівський В. А., Палій О. М., Лібанова Е. М. Соціальна політика: навч. посіб. Київ : УАДУ, 2018. 364 с.
7. Палій О. М. Зарубіжний досвід пенсійного забезпечення військовослужбовців та можливості його застосування в Україні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2023. № 3. С. 78–85.
8. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
9. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 9 квітня 1992 року № 2262-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 29. Ст. 399.
10. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20 грудня 1991 року № 2011-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 15. Ст. 190.
11. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22 жовтня 1993 року № 3551-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 45. Ст. 425.
12. Огляд судової практики Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду у спорах щодо соціального захисту і пенсійного забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей. Рішення, внесені до ЄДРСР, за період з 2019 року по червень 2024 року / Упоряд.: управління аналітичної та правової роботи Касаційного адміністративного суду департаменту аналітичної та правової роботи Апарату Верховного Суду. Київ, 2024. – 50 с.

https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Oglyad_KAS_viiskov_sim_zahist.pdf

13. Про Державний бюджет України на 2025 рік: Закон України від 19 листопада 2024 № 4059-IX. *Відомості Верховної Ради*. 2025. №№ 15-17, ст.40.

14. Про визначення порядку виплати пенсій деяким категоріям осіб у 2025 році у період воєнного стану: Постановою Кабінету Міністрів України від 03.01.2025 р. № 1. Дата оновлення: 06.02.2025. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1-2025-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.10.2025).

15. Постанова КАС ВП від 11.09.2025 року у справі №120/1081/25. URL:https://protocol.ua/ua/postanova_kas_vp_vid_11_09_2025_roku_u_spravi_120_1081_25/#google_vignette (дата звернення: 09.10.2025).

16. Пенсійний фонд України. Статистична інформація. URL: <https://www.pfu.gov.ua/statistika> (дата звернення: 09.10.2025).

17. The 2024 pension adequacy report : current and future income adequacy in old age in the EU. Volume I / European Commission, Social Protection Committee. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2024. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/c854e35f-2eb1-11ef-a61b-01aa75ed71a1/language-en> (дата звернення: 06.10.2025).

18. Український інститут майбутнього. Ефективне охоплення та бар'єри у доступі до системи соціального захисту в Україні. Київ, 2024. 78 с.

19. Потреби ветеранів 2023/ Ветеранський фонд. URL: <https://veteranfund.com.ua/analytics/needs-of-veterans-2023> (дата звернення: 09.10.2025).

20. Soldatenversorgungsgesetz (SVG) in der Fassung der Bekanntmachung vom 16. September 2009. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/svg/> (дата звернення: 09.10.2025).

21. Retraite des militaires. Ministère des Armées. URL: <https://www.defense.gouv.fr/sga/au-service-agents/invalidite-retraite/retraite> (дата звернення: 07.10.2025).

22. Armed Forces Pension Scheme 2015: Your Pension Scheme Explained. Ministry of Defence UK. London, 2023. 34 p. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/6596b527614fa2000df3a8ee/20240104_-_AFPS_15_Your_Scheme_Explained.pdf (дата звернення: 09.10.2025).

23. Military Retirement: Background and Recent Developments / Congressional Research Service ; [prepared by Kristy N. Kamarck]. Washington: Congressional Research Service, 2024. 25 p. (CRS Report RL34751). URL: <https://sgp.fas.org/crs/misc/RL34751.pdf> (дата звернення: 08.10.2025).

24. The Swedish pension system / Pensionsmyndigheten. URL: <https://www.pensionsmyndigheten.se/other-languages/english-engelska/english-engelska/pension-system-in-sweden> (дата звернення: 08.10.2025).
25. Pension Reform in the Baltics: Issues and Prospects / J. Schiff et al. IMF Occasional Paper No. 200. Washington: International Monetary Fund, 2000. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/nft/op/200/index.htm> (дата звернення: 09.10.2025).
26. Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду України. Пенсійний фонд України. URL: <https://www.pfu.gov.ua/byudzhzet/zvity/> (дата звернення: 09.10.2025).

REFERENCES

1. Ministry of Defence of Ukraine. (2025, October 6). Ofitsiinyi sait Ministerstva oborony Ukrainy [Official website of the Ministry of Defence of Ukraine]. Retrieved from <https://www.mil.gov.ua>
2. Association Agreement between Ukraine, of the one part, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, of the other part. (2014, June 27). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011
3. Yaremenko, O. O. (2023). Pravovi aspekty sotsialnoho zakhystu viiskovosluzhbovtziv v Ukraini [Legal aspects of social protection of military personnel in Ukraine]. *Pravo i suspilstvo*, (4), 112–119.
4. Bolotina, N. B. (2022). Pravo sotsialnoho zabezpechennia Ukrainy [Social Security Law of Ukraine]. Kyiv: Znannia.
5. Synchuk, S. M. (2023). Osoblyvosti pensiinoho zabezpechennia okremykh katehorii hromadian [Features of pension provision for certain categories of citizens]. *Aktualni problemy prava: teoriia i praktyka*, 2(46), 234–241.
6. Skurativskiy, V. A., Palii, O. M., & Libanova, E. M. (2018). Sotsialna polityka [Social Policy]. Kyiv: UADU.
7. Palii, O. M. (2023). Zarubizhnyi dosvid pensiinoho zabezpechennia viiskovosluzhbovtziv ta mozhlyvosti yoho zastosuvannia v Ukraini [Foreign experience of pension provision for military personnel and its application in Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy*, (3), 78–85.
8. Verkhovna Rada of Ukraine. (1996). Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28 chervnia 1996 roku № 254k/96-VR [Constitution of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, (30), Art. 141.
9. Verkhovna Rada of Ukraine. (1992). Pro pensiine zabezpechennia osib, zvilnenykh z viiskovoi sluzhby, ta deiakykh inshykh osib: Zakon Ukrainy vid 9

kvitnia 1992 roku № 2262-XII [On pension provision for persons released from military service and some other persons]. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, (29), Art. 399.

10. Verkhovna Rada of Ukraine. (1992). Pro sotsialnyi i pravovyi zakhyst viiskovosluzhbovtziv ta chleniv yikh simei: Zakon Ukrainy vid 20 hrudnia 1991 roku № 2011-XII [On social and legal protection of military personnel and their families]. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, (15), Art. 190.

11. Verkhovna Rada of Ukraine. (1993). Pro status veteraniv viiny, harantii yikh sotsialnoho zakhystu: Zakon Ukrainy vid 22 zhovtnia 1993 roku № 3551-XII [On the status of war veterans, guarantees of their social protection]. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, (45), Art. 425.

12. Supreme Court of Ukraine. (2024). Ohliad sudovoi praktyky KAS u skladi Verkhovnoho Sudu u sporakh shchodo sotsialnoho zakhystu i pensiinoho zabezpechennia viiskovosluzhbovtziv ta chleniv yikh simei [Review of case law of the Administrative Cassation Court on social protection and pension provision of military personnel and their families]. Kyiv: Supreme Court. Retrieved from https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Oglyad_KAS_viiskov_sim_zahist.pdf

13. Verkhovna Rada of Ukraine. (2025). Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2025 rik: Zakon Ukrainy vid 19 lystopada 2024 № 4059-IX [On the State Budget of Ukraine for 2025]. Vidomosti Verkhovnoi Rady, (15–17), Art. 40.

14. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2025, February 6). Pro vyznachennia poriadku vyplaty pensii deiakym katehoriiam osib u 2025 rotsi u period voiennoho stanu: Postanova KMU vid 03.01.2025 № 1 [On the procedure for payment of pensions to certain categories of persons in 2025 during martial law]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1-2025-%D0%BF#Text>

15. Supreme Court of Ukraine. (2025, September 11). Postanova KAS VP u spravi №120/1081/25 [Decision of the Supreme Administrative Court in case No. 120/1081/25]. Retrieved from https://protocol.ua/ua/postanova_kas_vp_vid_11_09_2025_roku_u_spravi_120_1081_25/#google_vignette

16. Pension Fund of Ukraine. (2025, October 9). Statystychna informatsiia [Statistical information]. Retrieved from <https://www.pfu.gov.ua/statistika>

17. European Commission & Social Protection Committee. (2024). The 2024 pension adequacy report: Current and future income adequacy in old age in the EU (Vol. I). Luxembourg: Publications Office of the European Union. Retrieved from <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/c854e35f-2eb1-11ef-a61b-01aa75ed71a1/language-en>

18. Ukrainian Institute for the Future. (2024). Efektyvne okhoplennia ta bar'ieri u dostupi do systemy sotsialnoho zakhystu v Ukraini [Effective coverage and barriers to access to the social protection system in Ukraine]. Kyiv.
19. Veteran Fund. (2023). Potreby veteraniv 2023 [Veterans' needs 2023]. Retrieved from <https://veteranfund.com.ua/analytics/needs-of-veterans-2023>
20. Soldatenversorgungsgesetz (SVG) in der Fassung der Bekanntmachung vom 16. September 2009. Retrieved October 9, 2025, from <https://www.gesetze-im-internet.de/svg/>
21. Ministère des Armées. (2025, October 7). Retraite des militaires. Retrieved from <https://www.defense.gouv.fr/sga/au-service-agents/invalidite-retraite/retraite>
22. Ministry of Defence UK. (2023). Armed Forces Pension Scheme 2015: Your Pension Scheme Explained. London: Ministry of Defence. Retrieved from https://assets.publishing.service.gov.uk/media/6596b527614fa2000df3a8ee/20240104_-_AFPS_15_Your_Scheme_Explained.pdf
23. Kamarck, K. N. (2024). Military Retirement: Background and Recent Developments (CRS Report RL34751). Washington: Congressional Research Service. Retrieved from <https://sgp.fas.org/crs/misc/RL34751.pdf>
24. Pensionsmyndigheten. (2025, October 8). The Swedish pension system. Retrieved from <https://www.pensionsmyndigheten.se/other-languages/english-engelska/english-engelska/pension-system-in-sweden>
25. Schiff, J., et al. (2000). Pension Reform in the Baltics: Issues and Prospects (IMF Occasional Paper No. 200). Washington: International Monetary Fund. Retrieved from <https://www.imf.org/external/pubs/nft/op/200/index.htm>
26. Pension Fund of Ukraine. (2025, October 9). Zvit pro vykonannia biudzhetu Pensiinoho fondu Ukrainy [Report on the execution of the Pension Fund of Ukraine budget]. Retrieved from <https://www.pfu.gov.ua/byudzhet/zvity/>